

Bratislavské nábřežie Dunaja a jeho jedinečné prvky

Bratislava je od r. 1919 formálne aj reálne metropolou Slovenska. Predtým pod názvami Prešporok, Pressburg, Pozsony bola významným, začas aj korunným mestom uhorských kráľov, ale existovala vlastne v tieni Viedne, s ktorou ju spája Dunaj. Táto rieka a jej nábřežie majú mimoriadny význam v štruktúre mesta.

Najstaršie osídlenie Bratislavy podľa archeologických nálezov patrí do doby kamennej. Významné pamiatky v pásme popri ľavom brehu Dunaja sa tu našli po Keltoch, Rimanoch a osobitne po starých Slovanoch. Bratislava spolu s predmestím Podhradie (Vydrice) postupne nadobudla charakter mestskej krajiny s vyváženou siluetou, v súlade s krajinným prostredím. Určili ju dominanty pozdĺž Dunaja – hradný vrch s hradom a významné sakrálné stavby, najmä Dóm sv. Martina. V zásadnom rozpore s takto ustálenou podobou nebol ani neskorší vývin, v prvej polovici 20. storočia, kedy Bratislava dospela do veľkostnej úrovne stotisícového mesta. Jeho rozvoj zodpovedal významnej geografickej polohe pri Dunaji, bez ohľadu na jeho výnimočné postavenie po r. 1919, čoho svedectvom je aj známy Palócyho územný plán z čias Uhorska. Dnešná Bratislava predstavuje mestskú krajinu metropolitného charakteru, s počtom obyvateľov okolo pol milióna, ešte stále s charakteristickou siluetou.

V druhej polovici 20. storočia zaznamenala mestská štruktúra Bratislavy, najmä v priestore v blízkosti Dunaja pod hradným vrchom, tvrdé zásahy deštruktívneho charakteru (postupná likvidácia Podhradia a Rybného námestia, okrem iného v súvislosti s významnými dopravnými stavbami – nábřežnou komunikáciou a výstavbou Nového mosta). Mestskú krajinu ovplyvnili napr. aj výstavba hotela na Bôriku a ešte predtým hromadná výstavba vil na Mudroňovej ceste. Tieto vplyvy v podstate nepôsobili negatívne. Výrazne sa prejavila až výstavba budovy parlamentu pod hradom koncom 20. storočia. Významné stavebné zásahy na nábřeží a ďalšia pripravovaná výstavba v tomto priestore, ako aj v celom nábřežnom pásme, signalizujú, že v štruktúre mesta a charaktere jeho krajiny možno očakávať podstatné zmeny.

Prírodné prostredie, v ktorom sa Bratislava ako sídelný útvar vyvíjala, sa v minulosti vyznačovalo bohatstvom lužných lesov a rôznorodosťou dunajských

ramien. Tieto črty krajiny podmienil zlom pozdĺžneho spádu Dunaja, čím sa vytvorila tzv. vnútrozemská delta. Napriek postupnému výraznému pribúdaniu umelých technických a všeobecne mestských prvkov má bratislavská krajina ešte stále veľa pozitívne pôsobiacich črt, charakteristických pre prostredie málo poznačené technickými zásahmi. Aj pri zbežnom poznávaní niektorých častí katastra mesta nachádzame plochy prírodného charakteru, vyznačujúce sa obdivuhodnou malebnosťou, prirodzenou rôznorodosťou a dynamikou. V ľavobřežnom pásme pozdĺž Dunaja treba osobitne vyzdvihnúť jeho časť od ústia Moravy pri Devíne po pätu hradného vrchu na mieste dnešného Nového mosta. Tunajšej krajine dominujú výbežky Malých Karpát s masívom Devínskej Kobyly, siahajúce až k nábřežiu. Na západnom okraji tohto pásma sa nachádza vzácny prírodný útvar – Devínske bralo s hradom a v centrálnej mestskej oblasti dominuje hradný vrch s hradom. Počnúc Devínom sa v tesnej blízkosti dunajského brehu nachádza pás prírodnej vegetácie – zvyšok lužného lesa – siahajúci po ústie Karloveského ramena s výbežkom po lodenicu a internát Družba. Na tento pás nadväzuje celok botanickej záhrady a pás vegetácie na svahu medzi Žižkovou ulicou a Nábřežím arm. gen. L. Svobodu. Nad Žižkovou ulicou sú tri cintoríny, celok bohatej vegetácie v priestore bývalého kameňolomu, resp. devastovaného rozostavaného kúpaliska, ktorý pokračuje okolo Strmej cesty a popod skalnatý breh hradného vrchu po budovy okolo kostola sv. Trojice v Podhradí. Časť spomenutého skalnatého brehu má vyslovene charakter divočiny a využíva sa na výcvik horolezcov. V nábřežnom pásme medzi Mostom Lafranconi a Novým mostom sa nachádza niekoľko architektonicky významných budov – internát Lafranconi, Park kultúry a oddychu (PKO), Pamätník Chatama Sófera a zástavba okolo kostola sv. Trojice, na ktorý bezprostredne nadväzuje celok bývalej Vydrice s archeologickými náleziskami. Architektonická pamiatka Vila Lafranconi pri botanickej záhrade, padla za obeť výstavbe Mosta Lafranconi. Za novým prístaviskom ľavobřežné pásmo prírodnej vegetácie pokračuje južným smerom. Od Nového mosta po Starý most má ľavobřežná mestská krajina v zásade vyvážený charakter; medzi Starým mostom a Mostom Apollo boli v ostatných rokoch postavené celky Eu-

rova a novostavba Slovenského národného divadla, ktoré vcelku dopĺňajú mestskú krajinu bez zásadných rozporov.

Na pravom brehu Dunaja od Devína smerom na východ a juho-východ, resp. juh pokračuje súvislé pásмо vegetácie s prírodným charakterom, prerušujú ho iba mosty a problematický celok Aupark. V pravobrežnej krajine sa v prvej polovici 20. storočia z malej dediny Petržalka vyvinulo dvadsaťtisícové vidiecke sídlo, v druhej polovici ju prestavali na sídelný útvar s veľkomestským charakterom, pásмо vegetácie na pravom brehu Dunaja si pritom udržalo prírodný charakter.

V polovici 20. storočia sa západne od bratislavského Podhradia uskutočnili významné zmeny. Pod hradom prerazili tunel a pri jeho západnom vyústení začali stavať budovy pre Dunajské veľtrhy, pre ktoré sa predtým provízorne využívala plocha v rámci prístavu. Ich funkcia súvisela s významnou geografickou polohou Bratislavy. Tieto budovy boli krátko po postavení úspešne transformované na PKO. Striedmy charakter ich architektúry zodpovedá pôvodnému účelu, priečelie vstupnej časti sa výtvorne prispôbilo novej funkcii. Interiéry majú značnú architektonickú hodnotu, mesto za ne nemá vyhovujúcu náhradu. Súčasťou komplexu bol aj park na východnej strane, ktorý priamo nadväzoval na nábrežnú promenádu a bol významným článkom v sústave prírodno-kultúrnych hodnôt, najmä po vybudovaní Pamätníka Chatama Sófera vytváral zároveň aj jeho zelené predpolie a nadobudol tak nadmestský význam. Budovy PKO sú vybudované v úplnom súlade so zásadami krajinotvorby ako podnož hradného vrchu. Mesto Bratislava podcenilo význam týchto hodnôt v sústaveestskej štruktúry, začalo predávať plochy ako bežné pozemky, dovolilo zlikvidovať budovu Útvaru hlavného architekta i s mimoriadne hodnotným platanom v jeho obvode, ako aj spomenutý park. Na jeho mieste umožnilo stavať výškové budovy súkromného komerčného komplexu River Park, ktorý svojimi rozmermi vážne konkuruje hradnému vrchu i hradu na exponovanom mieste nábrežia. Doteraz mesto nemalo záujem chrániť budovy PKO pred likvidáciou, hoci to odporuje želaniu mnohých občanov. V mimoriadne exponovanom priestore pri Devíne sa komerčné spoločnosti usilujú zastavať svahy nad týmto sídelným celkom, hoci sa tým môže narušiť historicky a krajinársky cenná silueta

Karloveské rameno s lužnými lesmi pod Devínskou cestou. Foto: I. Thurzo, 2010

priestoru. Je to v rozpore s hodnotením odborníkov, ako aj s názormi občanov i samosprávy mestskej časti. Ďalšie závažné zásahy v ľavobrežnom pásme Dunaja v mestskej krajine Bratislavy možno očakávať v podobe plánovanej či zamýšľanej výstavby v zóne Čulenova a okolo bazénov v starom prístave.

Výstavba Bratislavy sa v ostatných rokoch postupne šíri do okolia v podobe „sídelnej kaše“ (terminus technicus pre živelnú, nezvládnutú urbanizáciu metropolitného charakteru), ale podobným spôsobom rastie aj do výšky, vyvoláva dopravné, ale aj sociologické problémy. Hrozí nebezpečenstvo, že Bratislava sa zmení na oddudzený veľkomestský útvar bez rešpektu k vlastným priestorovým hodnotám, daným geografickou polohou i historickým vývojom. V popredí novej bratislavskej výstavby badať hľadiská prepychu a konzumu bez ohľadu na tvorbu optimálneho prostredia pre väčšinu občanov. Predbežne niet perspektívy vytvoriť lepšie priestorové hodnoty, aké tu boli doteraz.

Mestský človek, vystavený mnohým nepriaznivým, ba stresovým vplyvom, potrebuje prostredie, ktoré mu pomôže svojím charakterom tieto vplyvy vyvažovať. Často ho hľadá napr. v úniku z vlastného prostredia. Bratislava má stále v bezprostrednom okolí zastavaných plôch veľké rezervy prírodných hodnôt priamo na vlastnom území. Východiská pre budúcnosť možno hľadať v tom, že v perspektívnej celkovej koncepcii bude mať prednosť dôraz na krajinu a prírodné prostredie. Ide pritom predovšetkým o veľké súvislé celky vegetácie

na svahoch Malých Karpát, ako aj v pásmach na ľavom i pravom brehu Dunaja. V nábrežnom pásme v rámci mestskej krajiny by sa mali rešpektovať aj enklávy vegetácie jednak na svahoch medzi Žižkovou ulicou a Nábrežím arm. gen. L. Svobodu, ako aj severne od Žižkovej ulice – cintoríny, priestor bývalého kameňolomu a naň nadväzujúce pásmo na bývalom Cukrmandli až po celok domov okolo kostola sv. Trojice v Podhradí. Ide čiastočne o plochy s náletovou, ale prirodzene sa rozvíjajúcou vegetáciou, ktoré sa už stali súčasťou vlastného prostredia, nadväzujú na významné krajinotvorné celky (napr. hradný vrch) a sú okrem iného faktorom stabilizácie svahov. Vegetácia pozdĺž Dunaja sa nezriedka vyznačuje neobyčajne malebným, esteticky pozoruhodným bohatstvom druhov a v kontraste so zastavanou mestskou krajinou je veľmi pôsobivá. V súvislosti s tým by sa mali chrániť aj archeologické náleziská na Vydrici.

Na celé nábrežné pásmo od Devína po Nový most by bolo vhodné predbežne vyhlásiť stavebnú uzáve-ru a perspektívne tento celok zaradiť k územiám so

zvláštnym ochranným režimom. Na ňom nie sú vhodné stavby, ktoré by mohli meniť rozsahom alebo výškou charakter, mierku alebo siluetu krajiny. Okrem toho by sa pásmo od Devína cez Vydricu až po Gerulatu v Rusovciach, s rozšírením popri Dunaji smerom na Carnuntum pri Hainburgu v Rakúsku, mohlo vyhlásiť za medzinárodne významné územie s archeologickými, kultúrnymi a prírodnými hodnotami.

S Bratislavou ako mestským celkom, kde rieka nadväzuje na prírodné dominanty, by sa v rámci Slovenska dali porovnávať napr. Trenčín (Váh s hradným vrchom) alebo Banská Bystrica (Hron s Urpínom), v rámci strednej Európy napr. Praha (Vltava s Vyšehradom a Hradčanmi). Bratislava má veľkú výhodu v tom, že na jej území sa v exponovaných polohách nachádzajú svojrázne rozsiahle priestory, ktoré majú vysokú krajinársko-prírodnú hodnotu a stále sa vyvíjajú prirodzene.

Ing. arch. Igor Thurzo, igor.thurzo@mail.t-com.sk

Pohľad na hradný vrch, Park kultúry a oddychu a novovybudovaný komplex River Park z pravého brehu Dunaja.
Foto: I. Thurzo, 2010

